

TELEOLOJİK VE DEONTOLOJİK KURAM BAĞLAMINDA İŞLETMELERİN ETİK ÇALIŞMALARININ ANALİZİ**

Dilek ESEN***

ÖZ

Bu araştırma işletmelerin etik çalışmalarında ön plana çıkan kodların ortaya konulması ve etik çalışmaların Teleolojik ve Deontolojik Kuram'lar bağlamında tartışılmasını kapsamaktadır. Bu kapsamda, 2019-2020 yılı Fortune 500 listesine yer alan Türkiye'nin en büyük 50 işletmesi, araştırma evreni olarak belirlenmiştir. 33 işletmenin etik çalışmalarına yönelik belgelere ulaşılmış ve analizler bu belgeler üzerinden yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde, Maxqda programından faydalanılarak, içerik analizi ve betimsel analiz yapılmıştır. Sonuç olarak, etik çalışmalarda yer alan etik temalar 12 grupta ifade edilmiştir. "Gizli bilgilerin korunması", "yasalara uygunluk", "çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım" en sık tekrarlanan kodlar arasında yer almaktadır. İşletmelerin etik çalışmalarını, bunların sonuçları ya da faydaları üzerine odaklanarak yürütmekten ziyade (teleolojik kuram), bu çalışmaları ödevler, sorumluluklar, haklar düşüncesiyle yaptıkları ve süreç kısmına daha fazla önem verdikleri (deontolojik kuram) kanısına varılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Teleolojik Kuram, Deontolojik Kuram, İşletme Etik Kodları

* Bu çalışma 23-25 Eylül 2020 tarihlerinde Erciyes Üniversitesi'nde düzenlenen 19. Uluslararası İşletmecilik Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmış ve Ithenticate intihal taramasından geçirilmiştir

*** Öğr. Gör. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksek Okulu, esendilek@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3254-8885>

ANALYSIS OF ETHIC WORKS OF BUSINESSES IN THE CONTEXT OF TELEOLOGICAL AND DEONTOLOGICAL THEORY

ABSTRACT

This research involves revealing the codes that come into prominence in the ethical studies of businesses and discussing ethical studies in the context of Teleological and Deontological Theories. In this context, Turkey's 50 largest enterprises that located in Fortune 500 list, in the year of 2019-2020, has been identified as research universe. Documents of 33 enterprises regarding the ethical studies were reached and the analyzes were made on these documents. Qualitative research method was used in the research. Analyzing the data, content analysis and descriptive analysis were carried out by using Maxqda program. As a result, ethical themes in ethical studies, are expressed in 12 groups. "Protecting confidential information", "compliance with the law", "offering equal opportunities to employees and fair approach" are among the most frequently repeated codes. It is concluded that businesses do their work ethically, with duties, responsibilities and rights thoughts and they place more emphasis on the process part (deontological theory), rather than focusing on their results or benefits (teleological theory).

Keywords: Teleological Theory, Deontological Theory, Business Ethics Codes.

GİRİŞ

İşletmelerin bulunduğu çevre içindeki önemi ve yerini sadece ticari olarak nitelemek yetersiz olacaktır. İşletmelerin hem sosyo-teknik yapıları itibarıyla, hem de modern toplumların yapısının örgütlü yaşam biçimi olması nedeniyle, işletmelerin ekonomi üzerindeki etkisi ve gücünün yanı sıra, benzer etkiyi ve gücü bireyler, toplum, ekolojik çevre, yaşam alışkanlıkları ve davranış şekilleri üzerinde de hissedilmektedir. Bu kapsamda, işletmelerin etik davranışları hem akademik dünya da hem de uygulamada sıklıkla sorgulanan konular arasında önemini korumaktadır.

Etik, kısaca ahlaki açıdan doğrunun ya da yanlışın ne olduğunu, ahlaki görev ve sorumlulukların neler olabileceğini araştıran bir bilim dalıdır (Shea, 1988). Bu araştırmada, işletmelerin etik kodları, ilkeleri ve çalışmaları anlamında ön plana çıkan temalar ve en sık tekrar eden kodlar belirlenmiş; elde edilen etik kodlar, etik kuramlar kapsamında incelenmiş ve işletmeleri etik kararlara yönelten itici güçlerin neler olabileceği sorgulanmıştır. Başka bir ifade ile işletmeleri etik kararlara yönelten, davranışların sonuçları ve bu sonuçların yaratacağı beklentiler midir? yoksa sonuçlardan ziyade niyetler mi önemlidir? sorunsalı tartışılmıştır.

Etik kuramlara ilişkin farklı sınıflandırmalara rastlanmakla birlikte (Cevizci, 2013; Özgener, 2004), genel olarak ilgili alan yazında etik kuramlar, Teleolojik Kuram ve Deontolojik Kuram olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Ashby, 1950; Cohen, Pant, Sharp, 1998; De George, 1999; Pybus 1983). Araştırmada, daha yaygın kabul görmesi gerekçesiyle etik kuramların, Teleolojik ve Deontolojik Kuram şeklinde sınıflandırılması uygun görülmüştür.

Araştırmanın evrenini belirleme aşamasında kriter olarak, "işletme büyüklüğünün" seçilmesinde, büyüklüğün kurumsallaşma ve dolayısıyla iş etiği anlamında yapılan çalışmaları idealize edeceği, daha şeffaf bir anlayışla bunların

yansıtılmasına aracılık edeceği varsayımından hareket edilmiştir. Ayrıca işletmelerin kurumsal internet sitelerinde yayınladıkları belgelerin gerçeği yansıttığı kabulü, araştırmanın diğer varsayımını oluşturmaktadır. Araştırmanın yürütülmesi aşamasında, işletmelerin tamamının etik ile ilgili paylaşımlarda bulunmamış olmaları ve elde edilen belgelerin bir kısmının içerik anlamında yetersiz bulunmuş olması ile zaman darlığı araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

Etik konusu uygulamacıların hem de akademisyenlerin ilgilerini çekmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın hem uygulamayı hem de teoriyi sentezleyen bütüncül bir yapıda kurgulanması araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Ayrıca, literatürde işletmelerin mevcut etik uygulamalarının, etik kuramlar bağlamında irdeleyen çalışmalara ilişkin boşlukların olduğu çok açık görülmektedir. Bu araştırmanın, işletmeleri etik kararlara yönelten itici gücün, davranışların sonuçları ve bu sonuçlara ilişkin beklentiler mi?, yoksa sonuçlardan ziyade niyetler mi? önemlidir sorusuna açıklık getirmesi açısından katkı sağlayacağı beklenmektedir.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. ETİK KAVRAMI

Etik, temelleri 2500 yıl öncelerine kadar uzanmakta olan (Brickley, Smith, Zimmerman, 2002) oldukça eski ve köklü bir araştırma alanıdır. Ahlaki felsefe (Fulmer, 1974) ya da ahlak felsefesi (Bal ve Beren, 2003) olarak ifade edilen etik, insan ilişkilerinin temelinde yer alan değerlerin, ahlaki açıdan iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın ne olduğunu araştıran bir bilim dalıdır (Yüksel ve Tunç, 2001).

Bu anlamda etiği, ahlaktan ayrı düşünmek mümkün değildir. Ahlak ise belirli bir dönemde, insan topluluklarınca benimsenmiş olan, insan ilişkilerini, töreleri, iyiyi, doğruyu ifade eden yazılı olmayan kurallardır. Ahlak kuralları, kültürden kültüre ve zamansal bağlama göre değişebilir. Dolayısıyla bir kültürde doğru ya da iyi olarak kabul edilen bir davranış, başka bir toplumda benzer biçimde ahlaki davranışı temsil etmeyebilir.

Birbirine benzer olan etik ve ahlak kavramlarının bazı kaynaklarda birbirleri yerine kullanıldığı görülmekle beraber (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası [İMKB], 1998; Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği [TÜSİAD], 2005), özünde farklı iki kavramdır. Ahlak, coğrafyaya ve topluluklara göre şekil alan bir kavramken; etik evrensel, yani genel geçer kuralları ifade etmektedir (Bayrak, 2001). Ayrıca ahlak, mevcut sosyolojik olgular üzerinde söylemlerde bulunurken; etik ahlaki değerlere rehberlik edecek ideal doğrular-iyiler üzerine odaklanır (Kılavuz, 2003). Ahlak, doğru ve yanlış belirleyerek bunlara uygun davranışları ifade eden yazısız kuralları ifade ederken, etik meslek ya da gruba ait yazılı ilkeler oluşturmaya çalışmaktadır (Curi, 1996; Pieper, 1999). Bu nedenle etik kuralların ihlali halinde bir takım yazılı cezai yaptırımların uygulanması yolu seçilirken; ahlak kurallarına uymamanın yaptırımı, ayıplanmak, kınanmak ve dışlanmak gibi toplumsal yaptırımlar olabilmektedir (Arslan ve Berkman, 2009).

B. ETİK KURAMLAR: TELEOLOJİK ETİK VE DEONTOLOJİK ETİK

İyinin ve doğrunun ne olduğu, yani nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin görüş farklılıkları, etik kuramlara farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sebeple, siyasal düşünceler tarihinde birçok etik kurama rastlanmakla birlikte (Haşlak, 2006), etik kuramların genel olarak iki bakış açısını kapsadığı görülmektedir. Bu bakış açılarından birincisi, iyi ve kötünün ne olduğuna, diğeri ise eylemlerimizle neyi gerçekleştirmek istediğimize ilişkindir. Bu soruların ise etik kuramları genel olarak iki gruba ayırdığı gözlemlenmektedir. Bunlar, teleolojik ve deontolojik kuramlardır (Menekşe, 2008; Messerly, 1995). Bu kuramlara ilişkin, alan yazında farklı ayrımlara rastlanmakla birlikte, işletmecilik açısından kuramların genel olarak iki başlık altında ele alındığı görülmektedir (Arslan, 2016; Pettit, 1994).

1. Teleolojik Etik

Teleolojik, başka bir ifadeyle, sonuçsalıcı kuram, davranışların ahlaki durumunu değerlendirirken, davranışın yarattığı genel sonuçlara odaklanmaktadır (Ferrell ve Gresham, 1985). Başka bir ifade ile davranışların son etkileri önemli olup (Daft, 1997), “iyi” kavramı davranışların sonuçlarının toplumun geneline fayda sağlaması ve iyilik getirmesiyle ilişkilidir (Usta, 2011). Alınan kararlar veya gösterilen davranışlar, en fazla sayıda bireyin faydasını sağladığı (Schlegelmilch, 1998) ve belirli bir eylemin iyi sonuçlarının toplamı, kötü sonuçların toplamından daha fazla olduğu durumlarda (Yaran, 2010), eylemin ahlaki olduğu ifade edilebilir.

Teleolojik etik kurama göre, bir eylemin tek başına iyi ya da kötü şeklinde değerlendirilmesi uygun değildir. Eylemin iyiliğine ya da kötülüğüne karar verebilmek için eylemin yarattığı sonuçları değerlendirmek gerekir. Buna göre, örneğin, bir bireye acı vermek eylemi, bu bireyin tedavisi ile sonuçlanıyorsa iyi; bireyin yaralanmasına neden oluyorsa kötü olarak değerlendirilebilir (Arslan, 2013).

Başlıca teleolojik kuramlar, egoizm düşüncesi ve faydacılık görüşüne dayanmaktadır. Egoizm düşüncesi, bireyin çıkarını ahlakın temeli olarak ele almaktadır. Egoizm düşüncesinin öncülüğünü Niccola Machiavelli ve Max Weber yapmaktadır (Chandler, 1994). Egoizm düşüncesine göre, her birey, kendisi için iyi olanı ve kendi iyiliğini arttıracak davranışları arzu eder (Pops, 1994). Egoizm, kişisel egoizm ve kişisel olmayan egoizm şeklinde ikiye ayrılabilir. Kişisel egoizm, bireyin kendi uzun dönemli menfaatlerini önceliklendirirken; kişisel olmayan egoizm, herkesin kendi uzun dönemli menfaatlerini önceliklendirmeleri gerektiğini savunmaktadır (Arslan, 2016).

Faydacılık kuramına göre, ahlaki davranış herkes için mutluluk getirmelidir. Başka bir ifade ile davranışların sonuçlarının, bu davranıştan etkilenen kişiler için kötülükten daha çok iyiliğe yol açmalıdır (Arslan, 2016). Faydacılık düşüncesinin temsilcileri, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'dir (Daft, 1997). 19. Yüzyıl filozofları olan Bentham ve Mill, Anglo-Sakson geleneğinden etkilenmişlerdir (Nill ve Shultz, 1997).

Bentham, bireylerin yaradılışları gereği, hazza yöneldikleri ve acıdan kaçındıkları görüşündedir. “İyi” olarak ifade edilen davranışlar hazzı artıran davranışlar iken, “kötü” olarak ifade edilen davranışlar mutsuzluğa, acıya sebep olan davranışlardır. Ancak bireyler toplum içinde yaşadıkları için, haz ve acı gibi bireysel açıdan iyilik getirecek davranışlar ile toplumsal açıdan iyilik getirecek davranışlar arasında çatışmanın olup olmayacağı, bireysel iyi ile toplumsal iyi arasında nasıl bir ilişkinin olacağı sorgulanmıştır (Macit, 2009). Bentham’ın bu ilişkiye bakış açısı ise şu şekildedir: “ahlaklı kimse aslen kendi mutluluğunu isteyecektir, ama bunu çok sayıda insanın çok sayıda mutluluğunu istemeden gerçekleştiremeyeceğini bilecektir” (Akarsu, 1982). Bentham’a göre (1998), bireyin kendi çıkarlarını sağlamasının yolu, toplumun genelinin mutluluğunu göz önünde tutmasından geçmektedir.

Mill’de benzer şekilde, bireyin diğer bireylerin faydasını gözetmeden, kendi çıkarlarını düşünemeyeceğini ifade etmektedir (Küçükalp ve Cevizci, 2014; Marshall, 2009). Bir davranış, sonucunda toplumda ve bireyde mutluluk yaratıyorsa ahlakidir (Tepe, 2011). Etik davranış bağlamında, mutluluk ulaşılmak istenen nihai amaçtır. Bu kapsamda, eğer bir davranış mutluluğu artırıyorsa etik olarak değerlendirilir. (Copleston, 2000).

Özellikle, faydacılık kuramı, işletme yönetiminde, maliyet ve fayda analizleri yapılırken sıklıkla başvurulan bir kuramdır (Ural, 2003). Bir işletme yöneticisi, yatırım ile yatırımın geri dönüş oranı hesaplarken, elde edilecek sonuçların tüm toplumu, dolayısıyla tek tek bireylerin mutluluğunu arttırarak faydalı olmasını beklemektedir. Davranışların, sonuçlarına göre iyi ya da kötü olduklarını kabul eden faydacılık kuramı, işletmeleri uygulayacakları politikaların yaratacağı sonuçlar üzerine düşünmeye sevk ederek, ahlaki kararlar verilmesine destek sağlamaktadır (Özgener, 2004).

2.Deontolojik Etik

Teleolojik etik kuramdan farklı olarak, deontolojik etik kuram, davranışların etik duruma uygunluğunu sorgularken, davranışların yaratacağı sonuçlara, mutluluk ve fayda duygusuna odaklanmak yerine; davranışların yapılması sırasındaki niyetlerden, hak, ödev, yükümlülük, görev ve kişiden kişiye değişmeyen saf etik davranış bilincinden yola çıkarak davranışları değerlendirmektedir. Deontolojik kurama göre, bir davranış koşulsuz olarak uyulması gereken yasa, hukuk, görev, ilke, hak gibi kavramlarla tutarlılık gösteriyorsa, bu davranışın etik olduğu ifade edilebilir. Başka bir ifade ile davranışı oluşturan yöntemler ve niyetler (Ferrell ve Gresham, 1985), davranışın etik değerlendirilmesi yapılırken dikkate alınan kriterlerdir.

Kant, deontolojik etiğin en önemli temsilcisidir. Kant Ahlakı’na göre bireyleri ya da kurumları, etik davranışa yönelten etki, haz, mutluluk ya da fayda olamaz. Haz, mutluluk ve fayda gibi kavramlar öznel kavramlar olup, birinin etik olarak ifade ettiği bir durum bir diğeri için etik olmayabilir. Bu durumda etik

davranışın her şartta ve her durumda yerine getirilmesi gereken bir davranış olması mantıklıdır. Kant'a göre, ahlakın temeli herkese göre değişmeyen, "ahlak yasası" şeklinde ve koşulsuz olmalıdır (Arslan, 2016). "Kendine nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına da öyle davran" bu düşüncenin temel kuralını ifade etmektedir (Josephon, 2001)

Kant Ahlakı'na göre etik davranışları güdüleyen şeyler, ödevler ve kurallar olup, bu ödevler ve kurallar yasalar tarafından belirlenir. Ahlak yasası olarak adlandırılan bu yasa, tüm bireyleri kapsayan, sınırlandıran, evrensel, zamana ve şartlara göre değişmeyen bir yasadır (Arslan, 2016). Kant'a göre, ahlak ve din arasında bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre, ahlaklı olmak dine bağlı olmakla ilişkili olup, ahlaklılık dinler için zorunluluktur. Ancak din, ahlakın kaynağı değildir (Kant, 2007). Ahlakın kaynağı iyi niyet, ödev, ahlak yasası ve özgürlüktür (Kılavuz, 2003).

Deontolojik kuramın söylemleri, "haklar kuramı" ve "adalet kuramı"nın oluşmasına katkı sağlamıştır (Arslan ve Berkman, 2009). Haklar kuramının odak noktası insan ve insana saygı olup, İnsan Hakları Bildirgesi'nde yer alan, temel yaşam hakkı, güvenlik, bilgilendirilme, özel yaşama saygı, özel mülkiyet hakkı, ifade özgürlüğü vb. gibi temel hak ve özgürlükleri güvence altına almayı ifade etmektedir.

Adalet kuramına göre, toplumsal görevlerin ve faydaların bireyler arasında eşit dağıtılması adalet ve etiğin temelini oluşturmaktadır (Rawls, 1971). John Rawls bu kurama önemli katkılar sağlamaktadır. Rawls'a göre adalet kuramının temel ilkeleri; "eşitlik", "tarafsızlık" ve "dürüstlüktür" (Daft, 1997). Rawls'un adalet kavramının iki anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, her bireyin eşit şekilde özgürlüğe hakkının olduğudur. İkincisi ise, eşitsizliklerin herkes için yararlı olduğu durumlarda eşitsizliklerin kabul edilebilir olduğu şeklindedir (Pieper, 1999).

Adalet kuramına göre toplumdaki görevler, oluşan fayda ve maliyetler, bireyler arasında tarafsız şekilde dağıtılmalı ve bireyler arasında eşitlik sağlanmalıdır. Buna göre örneğin, aynı işi yapan iki kişi eşit ücret alırken, biri diğerdan daha fazla çalışıyor ise, fazla çalışmasının karşılığı olacak kadar daha fazla ücret almalıdır (Hosmer, 1996).

II. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı, işletmelerin etik uygulamaları kapsamında ön plana çıkan değerleri, ilkeleri belirlemek ve bunları teleolojik ve deontolojik kuram çerçevesinde tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda, 2019-2020 yılı Fortune 500 listesine yer alan Türkiye'nin en büyük 50 işletmesi, araştırma evreni olarak belirlenmiştir. İşletme büyüklüğünün çıkış noktası olarak ele alınmasında, büyüklüğün kurumsallaşma ve dolayısıyla iş etiği anlamında yapılan çalışmaları idealize edeceği, daha şeffaf bir anlayışla bunların yansıtılacağı varsayımından hareket edilmiştir.

Etik konusu uygulamacıların hem de akademisyenlerin ilgilerini çekmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın hem uygulamayı hem de teoriyi sentezleyen bütüncül bir yapıda kurgulanması araştırmanın önemini

oluşturmaktadır. Ayrıca, literatürde işletmelerin mevcut etik uygulamalarının, etik kuramlar bağlamında irdeleyen çalışmalara ilişkin boşlukların olduğu çok açık görülmektedir. Bu araştırmanın, işletmeleri etik kararlara yönelten itici gücün, davranışların sonuçları ve bu sonuçlara ilişkin beklentiler mi?, yoksa sonuçlardan ziyade niyetler mi? önemlidir sorusuna açıklık getirmesi açısından katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Verilerin elde edilmesi aşamasında, evren kapsamında yer alan işletmelerin kurumsal internet siteleri ziyaret edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, 50 işletme arasından 33 işletmenin, “İş Etiği Kuralları”, “Etik Davranış Kuralları ve Uygulama Prensipleri”, “Etik Davranış İlkeleri”, vb. gibi farklı isimlerle etik uygulamalara ilişkin dokümanlarına ulaşılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden, içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde Maxqda programı kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan kodlar ve temalar Maxqda programına tanımlanmış ve programa gömülmüş dokümanlar içinde ilgili kodlar tek tek taranmıştır.

III. BULGULAR

Yapılan incelemeler sonucunda veri setleri bölümlere ayrılmış ve verilerden çıkarılan anlamlara göre öncelikle kodlar, kodların kategorize edilmesiyle de temalar belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, işletmelerde yer alan etik uygulamaların 12 ana temaya ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu temalar ile temalara ilişkin kodlar Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Etik Çalışmalara İlişkin Temalar ve Kodlar

Temalar	Kodlar
Personele İlişkin Kurallar ve İnsan Hakları	İnsan haklarına saygılı olmak Doğruluk, dürüstlük Mesai saatlerine uymak İzin sürelerine uymak Kılık/kıyafet yönetmeliğine uymak Ücret bilgisini diğer çalışanlarla paylaşmamak Çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım Çeşitliliğe değer vermek İşe alım ve performans değerlendirme gibi tüm süreçlerde adalet Psikolojik ve sözlü hiçbir tacize ve mobbinge müsaade etmemek Çalışma barışının sürekliliğini sağlamak
Müşterilere İlişkin Kurallar	Müşteri memnuniyeti Müşteri odaklılık Zamanında hizmet İletişim kanallarının açıklığı Bilgilendirme hakkının kullanılması Nazik, saygılı, güler yüzlü hizmet Doğru bilgilendirmek

Pazara/Rakiplere İlişkin Kurallar	Rakiplerle adil, yasal ve etik rekabet Dürüst iş yapma kurallarına uymak Yerel pazarlardaki ahlaki ve kültürel değerlere uyum Ürünlerin bilinçli tüketimini teşvik
Hissedarlara İlişkin Kurallar	Hissedarların hak ve çıkarlarını korumak Hissedarların kaynakları için değer yaratılmasını sağlamak Hissedarlara açıklanması gereken bilgileri tam ve zamanında açıklamak
Tedarikçilere/İş Ortaklarına İlişkin Kurallar	Adil ve saygılı davranış Zamanında hizmet
Topluma ve Çevreye İlişkin Kurallar	Toplumu ve çevreyi korumak Çevreyi kirliletmemek Sosyal sorumluluk, Sürdürülebilirlik Gönüllülük Bağışlar Eğitim ve hayır işleri yapmak Suçun ortadan kaldırılması için çalışmak
Yasalara Uyum ve Sorumluluklar	Yasalara uygunluk Müşterilere, çalışanlara, tedarikçilere, kuruma, yeni ürüne, fiyata, finansal verilere vb. ilişkin gizli bilgilerin korunması Rüşvet ve yolsuzlukla mücadele Faaliyet gösterilen/yeni girilecek ülkelerdeki yasa, kural ve düzenlemelere uymak Patent, telif hakları, ticari sırlar, marka, bilgisayar programları ya da diğer fikri ve sınai mülkiyet haklarının yetkisiz kullanımından kaçınmak.
Politik Faaliyetler	Politikacılara/siyasi partilere bağış yapmamak Kurumlarda propaganda veya benzeri faaliyetlerin yapılmaması Kurum varlıkları siyasi faaliyetlere tahsis edilememesi
Kuruma Karşı Sorumluluklar	Çıkar çatışmasından uzak durmak Kurum çıkarlarını, kişisel çıkarların üstünde tutmak Kurumsal ve kişisel çıkarların ayrımı Hediye almamak/vermemek Kurum varlıklarını korumak ve verimli kullanmak Kurum varlıklarını kişisel amaçlar için kullanmamak Çalışanlar yetkilerini akrabalarını işe almak veya pozitif ayrımcılık yapmak için kullanmamak Çalışanların akrabaları arasında şirketin müşterisi, tedarikçisi veya rakibi tarafından istihdam edilenler varsa kuruma bildirmek Doğal afetler, terör saldırısı gibi kriz yönetimi ve güvenlik saldırısı durumları karşısında kurum varlıklarını korumak
Bilgi Yönetiminde Dürüstlük	Kayıtlarda ve finansal raporlamada doğruluk Kurum ve kuruluşlara doğru, tam ve anlaşılabilir bilgileri zamanında sunmak Hiçbir belgede tahrifat yapmamak
İş Sağlığı ve Güvenliği	İş sağlığı ve güvenliği için gerekli tedbirleri almak Sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı İşyerinde uyuşturucu, bağımlılık yapıcı, akli veya fiziksel melekeleri kısıtlayıcı ya da ortadan kaldırııcı maddeleri bulundurmamak

Sosyal Medya Kullanımı	Kuruma ait hiçbir gizli ve stratejik bilginin sosyal medyada paylaşılması Kurum itibarını zedeleyecek içeriklerin sosyal ağlarda paylaşılması Medyanın veya başka yayın kurumlarının kurumla ilgili sorularına yanıt verilmemesi, yorum yapılmaması Ayrımcılık içeren içeriklerin paylaşılması, Suça azmettiren, suç oluşturan veya oluşturabilecek hiçbir içeriğin paylaşılması
-------------------------------	--

Tablo 1’den elde edilen bulgulara göre, işletmelerin etik çalışmalarında ya da etik ile ilgili farkındalıklarında tüm paydaş gruplarını önemsedikleri görülmektedir. Ayrıca dokümanların incelenmesi sırasında araştırmacıda, işletmelerin genelinin adalet, yasalara uygunluk, dürüstlük, çevreyi korumak, çalışan hakları gibi değerleri ayırt edici bir biçimde önemli bir noktaya konulduğu yargısına ulaşılmıştır.

Araştırmanın evreni kapsamında incelenen 33 doküman içerisinden, zaman kısıtlılığı nedeniyle, Teleolojik ve Deontolojik Kuram bağlamında analiz edilmek üzere en sık tekrarlanan 10 kod seçilmiştir. Bu kodlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. En Sık Tekrarlanan Etik Kodlar

Kodlar	n	%
Gizli bilgilerin korunması	26	85,8
Yasalara uygunluk	25	82,5
Çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım	23	75,9
Kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak	23	75,9
Hediye almamak/vermemek	22	72,6
İş sağlığı ve güvenliği için gerekli tedbirleri almak	21	69,3
Doğruluk/dürüstlük	20	66
Kurum varlıklarını korumak ve verimli kullanmak	20	66
Müşteri odaklılık	18	59,4
Toplumu ve çevreyi korumak	18	59,4
TOPLAM	33	100

Tablo 2’den görüleceği üzere incelenen 33 etik raporun % 85,8’inde “gizli bilgilerin korunması” başlığı en sık kullanılan kod olarak yer almaktayken, bunu % 82,5 ile “yasalara uygunluk”, % 75,9 ile “çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım” takip etmektedir.

Etik dokümanlarda yer alan ve en sık tekrarlanan kodların Teleolojik ve Deontolojik Kuramlar bağlamında nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin inceleme, betimsel analiz tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda elde edilen bulgular Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3. En Sık Tekrarlanan Kodların Teleolojik ve Deontolojik Etik Kuramlar Bağlamındaki Betimsel Analiz Bulguları

1. TELEOLOJİK TEORİLER (Bir eylemin doğruluğu, yanlışlığı sonuçlarıyla saptanmaktadır.)	
1.1. Egoizm Kuramları	1.2. Faydacılık Kuramları
1.1. Egoizm Kuramları Ahlaklılık; kişinin kendini koruma içgüdüsüdür. Kişisel egoizm, bireyin kendi uzun dönemli menfaatlerinin önceliklendirilmesi iken; kişisel olmayan egoizm, herkesin uzun dönemli menfaatlerinin önceliklendirilmesidir.	
Gizli bilgilerin korunması “Holding çalışanları olarak; müşterilerimizin, çalışanlarımızın ve çalıştığımız diğer ilgili kişi ve kuruluşların gizliliklerine ve özel bilgilerinin korunmasına özen gösteririz. Şirket faaliyetlerine ilişkin gizli bilgileri korur, bu bilgileri sadece belirlenen yetkiler dâhilinde ilgili kişilerle paylaşırız.” <i>Ahlatçı Kuyumculuk</i> “Gizli bilgilerin veya genel olarak kamuoyunca bilinmesi beklenmeyen bilgilerin izinsiz olarak açıklanması, Anadolu Efes’e zarar verebilir ve yasaktır.” <i>Anadolu Efes</i> “...şirkete ait mali ve ticari sırların, Şirkete ait rekabet gücünü zayıflatacak bilgilerin, personel haklarının ve bilgilerinin, iş ortaklarıyla olan anlaşmaların “gizlilik” çerçevesi içinde olduğu bilinci ile hareket etmek, bunların korunmasını ve gizliliğini sağlamak...” <i>Arçelik- Aygaz-Koç Topluluğu-Tofaş</i> “ASELSAN çalışanları, şirketteki görevi nedeniyle sahip olduğu bilgileri ve ASELSAN’ın varlıklarını, ASELSAN hizmetleri dışında kişisel amaçları veya bir başkasının kişisel çıkarları için kullanılmaması adına muhafaza eder... Şirket gizli bilgileri şirket içinde ve dışındaki umumi yerlerde konuşulmaz.” <i>Aselsan</i> “Kamu görevlileri, görevlerinin ifası sırasında ya da bu görevlerin sonucu olarak elde ettikleri resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendilerine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamazlar, görevdeyken ve görevden ayrıldıktan sonra yetkili makamlar dışında hiçbir kurum, kuruluş veya kişiye açıklayamazlar.” <i>Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.</i> “Şirketimizin başarısında önemli rol oynayan çalışma arkadaşlarımızın, müşterilerimizin ve paydaşlarımızın tüm verilerini korumaya ve bize emanet edilen şirket materyallerini iş dışında kullanmamaya özen gösteriyoruz.” <i>Enerjisa</i> “ENKA’nın özel ve gizli bilgileri şirketimizin en büyük varlıklarından birisidir.” <i>Enka</i> “Gizli bilgiler, yargı kararları ve mevzuat gereğince ifşası zorunlu olmadıkça üçüncü kişilere açıklanamaz.” <i>Erdemir</i> “Şirket bilgi işlem unsurlarına yetkisiz erişim, şifre paylaşımı, dijital kaynakların suç teşkil eden bir biçimde kullanımı yanlış kullanımdır” <i>Ford Otosan</i> “Gizlilik ve özel bilgilerin korunması” <i>Sun Ekspres</i> “Belediye personeli sorumluluğu altındaki bilgi ve belgelerin korunması ile yükümlüdür.” <i>İBB</i> “...tüm paydaşlarının gizli ve özel bilgilerinin korunmasına itina gösterir... Çalışırken veya herhangi bir nedenle şirketten ayrıldığında, sahip olduğu her türlü gizli bilgi ve belgeleri dışarıya açıklamaz, vermez.” <i>Petkim</i> “Çalışanlar, Rönesans hakkındaki gizli ve kamuya açık olmayan bilgileri kendileri ve başkaları lehine kullanamaz.” <i>Rönesans İnşaat</i> “Gizliliğe birinci derecede öncelik vermeliyiz.” <i>THY</i> “Çalışanların, müşterilerin, tedarikçilerin ve diğer paydaşların özel bilgilerinin korunmasına özen gösterilir, bu bilgilerin üçüncü şahıslar ile paylaşılmasına izin verilmez.” <i>Şişecam Topluluğu</i> “TUSAŞ içinde edindikleri her türlü bilginin gizliliği konusunda gerek çalışırken, gerek TUSAŞ’tan ayrılma durumunda hassasiyetlerini korurlar. Bu bilgiler, açıklanmaları halinde milli güvenlik ve çıkarlarımıza zarar verebilir, yabancı bir devlete fayda temin edebilir.” <i>Tusaş</i>	
1.2. Faydacılık Kuramları	

Bir eylem en fazla sayıda birey için en büyük faydayı sağlıyor/en az sayıda birey için en düşük düzeyde zarar verirse ahlakidir. Toplumsal mutluluk hedeflenir.

Kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak

“Şahsi menfaatlerimiz ve ilişkilerimiz Şirketin menfaati için en iyi sonucu verecek kararları alma kabiliyetimizin önünde engel oluşturmamalıdır” Anadolu Efes

“Çıkar çatışması, çalışanların görevlerini tarafsız bir şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkileyebilecek ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili maddi ya da herhangi bir şahsi çıkara sahip olmaları halini ifade eder.” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“ASELSAN çalışanları, ASELSAN ile çıkar çatışması yaratacak bir faaliyet ya da yaklaşım içine girmez... ASELSAN çalışanları, ASELSAN varlıklarını kişisel çıkarları ya da şirket içinden veya dışından herhangi biri yararına kullanmaz.” Aselsan

“Kamu görevlileri, halka hizmetin kişisel veya özel her türlü menfaatin üzerinde bir görev olduğu bilinciyle hizmet gereklerine uygun hareket eder...” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

“Bir çalışanımızın ve/veya aile üyelerinden bir veya birkaçının kişisel çıkarı ile şirket çıkarının birbirini olumlu ya da olumsuz anlamda etkilediği çıkar çatışması durumunda bağlı olduğumuz yöneticiyi ve Etik Kural Danışmanı’ni bilgilendirmek hepimizin görevi.” Enerjisa

“Çalışanlar, Rönesans’ın adını, kurumsal kimliğini, itibarını ve gücünü, kişisel fayda sağlamak için kullanmaktan kaçınmalıdır.” Rönesans İnşaat

Kendi kişisel, sosyal, maddi ya da siyasi çıkarlarımızı, Ortaklık çıkarlarının önüne koyduğumuzda, bir “çıkar çatışması” oluşabilir. Bu yönde bir izlenim verilmesi, bizim ya da Ortaklığın itibarını zedeleyebilir.” THY

“Topluluk genelindeki tüm görevlerde ve faaliyetlerde Topluluk menfaatleri gözetilir ve çıkar çatışmalarından uzak durulur.” Şişecam Topluluğu

“Türk Telekom’da çalıştığımız sürece; pozisyonunuzu, şirket malını ve şirkete ait bilgileri kişisel çıkarlarınız için kullanmayın. Kişisel çıkarlarınızı, şirket çıkarlarının üstünde tutmayın ve şirket yararını korumaya özen gösterin.” Türk Telekom

Kurum varlıklarını korumak ve verimli kullanmak

“ Şirketin bilgi ve bilgi sistemleri de dahil tüm maddi ve gayri maddi varlıklarına şahsi malı gibi özen göstermek, bunları olası kayıp, zarar, yanlış kullanım, suistimal, hırsızlık ve sabotajlara karşı korumak... Şahsi çıkar ve/veya siyasi aktivite ve çıkar için mesai zamanını ve şirket kaynaklarını doğrudan ve dolaylı olarak kullanmamak.” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“ ASELSAN çalışanlarının; ASELSAN’ın anlaşma yapması söz konusu olabilecek firmalar ile pazarlık sürecinde ASELSAN’ın olası avantajlarını zayıflatacak kişisel anlaşmalar yapması, buna neden olacak faaliyetlere girmesi veya finansal işlemler yürütmesi kabul edilemez.” Aselsan

“Migros çalışanları şirketin tüm demirbaş, alet ve edevatını amacına uygun kullanarak israftan kaçınırlar. Çalışanlar şirketin sağladığı imkanları özel işler için kullanmazlar.” Migros

Toplum ve çevreyi korumak

“Toplum ilgilendiren konulara duyarlılık göstermek ve toplumun olumlu yönde gelişimi için destek vermek... Çevre politikalarını geliştirmek ve etkin uygulanmasını sağlamak...” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“İş faaliyetlerinden kaynaklanan zararlı çevresel etkileri azaltır, gereken kaynakları mümkün olduğunca verimli bir şekilde kullanır ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışır.” Sun Ekspres

“Migros vergi ve diğer yasal yükümlülüklerini tam ve zamanında yerine getirmeyi, topluma örnek olmayı hedefler... faaliyetlerinde doğanın, tarihi dokunun zarar görmemesine, örf, adet ve geleneklere uygun davranmaya özen gösterir.” Migros

“Çevreye duyarlıdır.” Pegasus

<p>“...insan ve çevreye saygılı” bir petrokimya şirketi olma misyonuyla... Toplumsal konulara duyarlı, örnek vatandaş olma bilinciyle, sivil toplum örgütlerinde ve kamu yararına olan hizmetlerde yer alır.” Petkim</p> <p>“...demokrasinin, insan haklarının ve çevrenin korunmasına, eğitim ve hayır işleri yapılmasına, suç ve yolsuzlukların ortadan kaldırılmasına önem vermektedir.” Rönesans İnşaat</p> <p>“Şirketimiz; ...faaliyetlerimiz ile çevreye verebilecek zararın etkilerini en aza indirmeyi ve çevre dostu teknolojilerin uygulanmasını öncelikli hedef olarak benimsemiştir.” Türk Telekom</p> <p>“Tüm faaliyetlerinde toplumsal yarar ve çevreye saygı doğrultusunda hareket eder.” Vestel</p> <p>“Faaliyet gösterdiği sahalarda yerel halkı, kültürel mirası, doğanın mevcut durumunu korumak ve iyileştirmek için çalışır.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.</p>		
2. DEONTOLOJİK TEORİLER		
<p>Bir eylemin doğruluğu, yanlışlığı davranışı yapma niyeti ile saptanır. Kişilerin hakları, ödev ve sorumlulukları önceliklidir</p>		
2.1. Kant Ahlakı	2.2. Haklar Kuramı	2.3. Adalet Kuramı
2.1. Kant Ahlakı		
<p>Ahlaki davranışın nedeni duygular ve eğilimler değil; akıldır. Ahlaki davranış her koşulda ve durumda ortaya konulması gereken davranıştır, temel görevdir (Schlegelmilch, 1998: 30-31).</p>		
<p>Yasalara uygunluk</p> <p>“Tüm faaliyet ve işlemlerimizi T.C. yasaları ve milletlerarası hukuk çerçevesinde yürütür, yasal düzenleyici kurum ve kuruluşlara doğru, tam ve anlaşılabilir bilgileri zamanında sunarız.” Ahlatçı Kuyumculuk</p> <p>“Anadolu Efes faaliyet gösterdiği ülkelerde geçerli bütün yasalara uyar... Faaliyetlerini yasal düzenlemelere uygun biçimde yürütür.” Anadolu Efes</p> <p>“Faaliyet gösterilen ve yeni girilecek ülkelerdeki ilgili tüm yasa, kural ve düzenlemelere uymak” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş</p> <p>“Görevleri ile ilgili yasal mevzuatı, ASELSAN düzenlemelerini bilir ve bunlara uygun eklede hareket eder.” Aselsan</p> <p>“...Kamu görevlileri; tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda hareket ederler..” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.</p> <p>“Kanunlara ve sözleşme yükümlülüklerine uyum...” Sun Expres</p> <p>“Belediye personeli tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adaleti, eşitlik ve dürüstlük ilkelerini prensip edinir.” İBB</p> <p>“İlgili sorumluluk alanlarıyla ilişkili olan talimatlara, prosedürlere, kurallara, kılavuzlara uyararak çalışır ve belirlenen tedbirleri ve yaklaşımları özenle uygular” İstanbul Altın Rafineri</p> <p>“Migros tüm faaliyetlerinde yasal kurallara uygun hareket eder...”</p> <p>Migros tüm çalışanlarına karşı yasal yükümlülüklerini tamamıyla yerine getirir, yasaların uygulamaya yeterli açıklama durumlarda, konu hakkında uzmanlaşmış kişilere danışır.” Migros</p> <p>“Tüm Pegasus Aile Bireyleri; İş Etiği Kurallarına, yasal düzenlemelere ve şirketimizin diğer iç düzenlemelerine uymaktan sorumludur.” Pegasus</p> <p>“Rönesans, yurtiçi ve yurtdışında mevcut tüm faaliyet ve işlemlerini yerel kanun ve mevzuat ile milletlerarası hukuk çerçevesinde yürütür, gerektiğinde yasal düzenleyici kurum ve kuruluşlara doğru ve anlaşılabilir bilgileri zamanında sunar.”Rönesans İnşaat</p> <p>“Mevcut tüm faaliyet ve işlemler yasalar ve milletlerarası hukuk çerçevesinde yürütülür.” Şok Marketler Ticaret A.Ş.</p> <p>“Şişecam Topluluğu tüm faaliyetlerini yasalara ve düzenlemelere uygun olarak yürütür.” Şişecam Topluluğu</p> <p>“yasalara uymalı, her konuda etik ve dürüst davranmalı, güvenilir olmalı ve her hareketimizin sorumluluğunu almalıyız.” Türk Telekom</p> <p>“Çalışanlarımız tüm yasa, kural ve yönetmeliklere uygun hareket etmekte yükümlüdürler.” Turkcell</p> <p>“Yatırımcılarla ve hissedarlarla olan ilişkilerde ayırım gözetmeksizin bağlı olunan tüm yasalara, yönetmeliklere ve kurallara uygun davranılır.” Vestel</p>		

“iş yapılan tüm üçüncü taraflar, yasal düzenlemelere, etik ve mesleki ilkelere ve ulusal ve uluslararası kurallara uyumlu davranmak, rüşvet ve yolsuzluk risklerini belirlemek, azaltmak ve yönetmekle yükümlüdürler.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

Hediye almamak/vermemek

“Herhangi bir hediye teklifi/kabulü, eğlence ya da ağırlama, bir iş ilişkisini adil olmayan bir biçimde etkileme algısı yaratıyorsa bu davranıştan kaçınılmalıdır... Anadolu Efes’in yer aldığı veya gelecekte yer alması beklenen herhangi bir iş ile ilgili olarak uygunsuz bir davranışı teşvik etmeye, desteklemeye veya ödüllendirmeye yönelik hediye veya ağırlamaları talep, kabul, teklif veya temin etmemelidirler.” Anadolu Efes

“Her ne amaçla olursa olsun kişi ve kuruluşlardan hiçbir şekilde haksız kazanç sağlamamak, rüşvet almamak ve vermemek... Ticari gelenek, örf ve adetlere uygun şekilde verilen ya da hatıra / promosyon niteliğindeki malzemeler dışında, bir usulsüzlüğün varlığı izlenimi yaratan, bağımlılık ilişkisine neden olabilecek ya da öyle algılanabilecek herhangi bir hediyeyi kabul ve teklif etmemek,” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“ASELSAN’ın tercih ve kararlarına etki edecek nitelikteki armağanları, komisyon veya bahşiş niteliğinde para, çek, gayrimenkul...vb, hayır amaçlı da olsa, talep ve kabul etmez” Aselsan

“Kamu görevlilerinin hediye almaması, kamu görevlisine hediye verilmemesi ve görev sebebiyle çıkar sağlanmaması temel ilkedir.” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

“Şirket çalışanları olarak müşterilerimizden, tedarikçi firmalarımızdan, iş ortaklarımızdan ve şirketlerimizin ticari iş ilişkisi içerisinde bulunduğu diğer kişilerden gelen hediyeleri ve avantajları kabul etmeyiz.” Enerjisa

“herhangi bir hediye veya davetin iş kararlarını uygunsuz biçimde etkileme amaçlı verilmiş rüşvet olarak algılanmamasını sağlayacak adımlar atmalısınız.” Enka

“...kendi menfaatleri için, tarafsızlıklarını, kararlarını ve davranışlarını etkileyebilecek hediye, kazanç, yardım, ağırlama, özel indirim, komisyon veya iskonto istememeleri veya kendilerine gelen bu tarz teklifleri kabul etmemeleri gerekir.” Erdemir

“Belediye personeli, tarafsızlığını, performansını, Etkileyecek şekilde ekonomik değeri olan hediye alamaz/veremez” İBB

“Migros çalışanları, sorumluluk alanları içindeki faaliyetleri yürütürken bu faaliyetlere yön verme amacıyla 3. şahıslardan gelebilecek maddi ve manevi teklifleri kesinlikle reddeder.” Migros

“Hediye alıp verme ve ağırlama uygulamalarının şirket menfaatlerine hizmet etmesine ve objektif iş kararları vermesini engelleyecek boyutta olmamasına özen gösterir.” Pegasus

“hatıra niteliğindeki hediyeler, tanıtım amacına yönelik, herkese dağıtılan ve sembolik değeri bulunan reklam ve el sanatları ürünleri yukarıdaki temel ilkeyle çelişmemek kaydıyla hediye olarak kabul edilebilir.” Petkim

“Çalışanların, Şok Marketler Tic. A.Ş. tedarikçilerinden, tarafsızlıklarını ve kararlarını etkileyecek para veya paraya çevrilebilir nitelikte hediye alıp vermesine izin verilmez” Şok Marketler Tic. A.Ş.

“Ortaklığımız ile iş yapmanın bir koşulu veya sonucu olarak herhangi bir kişiye veya firmaya doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, ödünçler, hizmetler, ağırlama, iltimas veya hediyeler gibi herhangi bir değerli şey, vermemeli veya bu tip değerli şeyler istememeli, kabul etmemeli, teklif etmemeli, vaat etmemeli veya almamalıyız.” THY

“Müşterilerden ve tedarikçilerden hediye veya menfaat talep edilmez” Şişecam Topluluğu

“Bir hediye, davet ve bağışların kabulünde dikkatli davranılması, iyi bir muhakeme yapılması ve çıkar çatışması doğurabilecek durumlardan kaçınılması beklenmektedir.” Türk Telekom

“Turkcell çalışanları iş yaptığı iş sebebiyle ilişkide olduğu çeşitli kişi, kurum ve kuruluşlardan ve sadece şirket içinde belirlenmiş kurallar çerçevesinde hediye alır/verir.” Turkcell

“Zorlu Enerji çalışanları, işlemler üzerinde etkisi olabilecek, yürürlükteki yasalara ve alışılmış işletme uygulamalarına aykırı olan herhangi bir hediye ya da kişisel iyilik talebinde bulunamaz ve kabul edemez.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

Müşteri odaklılık

“Müşterilerimize hizmetlerimizi, zamanında ve söz verdiğimiz koşullarda sunar; müşterilerimize saygı, onur, adalet, eşitlik ve nezaket kuralları çerçevesinde yaklaşırız.” Ahlatçı Kuyumculuk

“Müşteri ihtiyaçlarının en iyi şekilde karşılanması” Aselsan

“Müşterilerin ihtiyaçlarını tam ve sürekli olarak karşılayabilecek güvenilir ürünleri en ekonomik biçimde, zamanında sağlamak ve sürekli iyileştirmek Şirket’in politikası olarak benimsemiştir.” Bim

“Müşteri memnuniyeti odaklı, müşterilerimizin ihtiyaç ve taleplerine en kısa zamanda, en doğru şekilde cevap veren proaktif bir anlayışla çalışırız.” Erdemir

“... halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, ihtiyaçlarını en etkin , hızlı ve verimli biçimde karşılamayı, hizmet kalitesini yükseltmeyi, ...halkın memnuniyetini arttırmayı ... hedefler.” İstanbul Büyükşehir Belediyesi

“Migros müşterilerinin kendisinden beklediği hizmet standartlarına ulaşmak için gayret gösterir.” Migros

“...Müşterilerimizin memnuniyeti her şeyden önde gelir...” Petkim

“Müşterilerin memnuniyet ve mutluluğu öncelik olarak kabul edilir.” Şok Marketler Tic. A.Ş.

“Müşterilerimizin ihtiyaçlarını tam olarak anlamak, kapsamlı bir şekilde değerlendirerek yanıtlamak ve sürekli müşteri odaklı yaşamak, Ortaklık hedeflerimizin ve kültürümüzün bir parçasıdır.” THY

“Müşterilerinin problemlerine karşı duyarlı davranır, müşterileri ile arasında güvene dayalı bir ilişkinin oluşması için çabalar.” Vestel

Kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak

“Çalışanlar yetkilerini asla yakın bir akrabalarını işe almak, gözetlemek veya ona uygulanan şartları etkilemek için kullanmamalıdır... Çalışanların aile fertleri veya yakın akrabaları arasında Şirketin bir müşterisi, tedarikçisi veya rakibi tarafından istihdam edilen biri varsa, çalışanlar bu durumu yöneticilerine bildirmelidir” Anadolu Efes

“Kişisel menfaatleriniz ve/veya finansal çıkarlarınız ENKA adına mantıklı ve tarafsız iş kararları vermenizi etkilediğinde, çıkar çatışması oluşur. Bu tür durumların ortaya çıkmasına neden olacak olaylardan kaçınmalısınız”Enka

“...çıkar çatışması oluşturabilecek durumlardan uzak durmayı amaçlarız.” Erdemir

“... belediye personeli çıkar çatışmasından uzak durur...”İBB

“Aile Bireylerinin kendilerinin ve yakınlarının faaliyetleri ve menfaatleri ile şirket menfaatleri arasında bir çatışma (“Çıkar Çatışması”) olmamasına azami özen gösterir.” Pegasus

“Petkim çalışanı, görevi nedeniyle iş ilişkisinde bulunduğu kişi ve kurumlardan şahsı, ailesi veya yakınları için kişisel çıkar sağlamaz.” Petkim

“Çalışanların, aile bireylerinin ve yakınlarının; Şok Marketler Tic. A.Ş.’nin tedarikçileri ile gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerden yarar sağlaması durumu, çıkar çatışması olarak tanımlanır.” Şok Marketler Tic. A.Ş.

“

“Bir Turkcell çalışanının, onun ailesinin veya bir yakınının, çalışanın şirket içerisindeki pozisyonundan faydalanarak şahsi menfaat sağlaması; vereceği iş kararlarından veya sahip olduğu gizli bilgilerden fayda sağlayabilecek kişi ya da organizasyonlarla yakın ilişki içine girmesi yasaktır” Turkcell

“Kendileri ve yakınları lehine işlem yapmazlar.” Tusaş

“Çıkar çatışmalarının önlenmesinde yönelik olarak her türlü tedbiri alır.” Vestel

Kurum varlıklarını korumak ve verimli kullanmak

Şirketin varlıklarını korumak ve verimli kullanılmalarını sağlamak hepimizin sorumluluğudur.” Anadolu Efes

“Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanamaz ve kullandıramazlar, bunları korur ve her an hizmete hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri alırlar. Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarının kullanımında israf ve savurganlıktan kaçınır; mesai süresini, kamu

mallarını, kaynaklarını, işgücünü ve imkanlarını kullanırken etkin, verimli ve tutumlu davranırlar.” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

“Görevimiz gereği bize tahsis edilmiş olan otomobil (statü araçları hariç), bilgisayar, tablet, telsiz, mobil telefon gibi cihazları, şirketimizin günlük işlerinin haricinde kullanmayız.” Enerjisa

“ENKA tesislerini veya ekipmanlarını izinsiz, kötü amaçla, etik olmayan şekilde veya uygunsuz biçimde kullanmanıza müsamaha gösterilmeyecektir” Enka

“Ş ortaklarımız, müşterilerimiz ve diğer paydaşlarımız; profesyonel yeterliliğimiz ve dürüstlüğümüz sayesinde bize güvenmektedirler. Bu itibarımızı en üst düzeyde tutmaya çalışırız.” Erdemir

“Şirket varlıklarının korunması” Sun Express

“Belediye personeli, belediyenin bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarının kullanımında israf ve savurganlıktan kaçınır, ... kamu kaynaklarını kullanırken verimli ve tutumlu davranır.” İBB

“Şirket varlıklarının Şirket kullanımı için olduğunu bilir ve Şirket varlıklarını gerektiği şekilde kullanır ve korur.” Pegasus

“Petkim’in var olan saygınlığının ve itibarının korunması ve geliştirilmesi için tüm çalışanlar üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirir.” Petkim

“Çalışanlar, fikri mülkiyet hakları, teknoloji, bilgisayar donanımı ve destekleri, yazılım, gayrimenkul varlıklar, makine ve aletler, hammadde, şirket araçları ve nakit değerler dahil olmak üzere grubun tüm aktif varlıklarının ve kaynaklarının uygun biçimde kullanılmasından sorumludur.” Şok Marketler Tic. A.Ş.

“Çalışanlar, şirket varlıklarının amacına uygun ve belirlenen kurallar çerçevesinde kullanılmasından, aynı zamanda bu kaynakların korunmasından sorumludur.” Türk Telekom

“Çalışanlarımız şirket varlıklarını korumalı ve verimli kullanılmalarını sağlamalıdır” Turcell

“Kendilerine emanet edilen TUSAŞ’ın her türlü kaynağını en iyi şekilde değerlendirirler ve korurlar” Tusaş

Toplumu ve çevreyi korumak

“İnsan haklarının ve çevrenin korunması; eğitim ve hayır işleri, suç ve yolsuzlukların ortadan kaldırılması bizim için çok önemlidir.” Ahlatçı Kuyumculuk

“Anadolu Efes çevresel sürdürülebilirliği işinin merkezine koyar... Çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunur.. Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi’ni (UN Global Compact) ve CEO Su Direktifi’ni (CEO Water Mandate) imzalayan bir şirket olarak...” Anadolu Efes

“Faaliyetlerin çevreye zarar vermeyecek şekilde yürütülmesi... Çevresel tehditlere karşı önleyici yaklaşımları destekler, daha etkin bir çevre sorumluluğunun yaygınlaştırılması ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi için çalışır.” Aselsan

“Naylon ve karton atıklar, ambalaj atıklarının geri dönüşümü faaliyeti ile iştiğal eden lisanslı firmalara iletilmektedir.” Bim

“İş etiği, sürdürülebilirlik yönetimi altında Doğu Otomotiv’in üzerinde önemle durduğu ilk başlık olmuştur.” Doğu Otomotiv

“İç ve dış paydaşlara yönelik ekonomik, çevresel ve sosyal sorumlulukların bilincinde bir kurumsal sürdürülebilirlik anlayışı...” Enka

“Faaliyetler, çevreye saygılı bir şirket olarak ISO 14001 Çevre Yönetim standardı ile tam bir uyum içerisinde yürütülür. Şok Marketler Tic. A.Ş., sosyal sorumluluk bilinci ile toplumun gelişmesine katkıda bulunacak projelerde yer alır.” Şok Marketler Tic. A.Ş.

“Çevre, Sağlık ve Emniyet konusunda, Ortaklıkta çalışan herkese görev ve sorumluluk düşmektedir.” THY

“Çevre konusunda üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirirler” Tusaş

“Çevreyle ilgili yasal mevzuata ve uluslararası standartlara uyar.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

2.2. Haklar Kuramı

Ahlaki davranış, yaşam ve güvenlik, vicdan özgürlüğü, konuşma özgürlüğü, özel mülkiyet, doğruluk, gizlilik vb. BM insan hakları Evrensel Bildirisi'nde yer alan haklara uygun davranmak ve bu hakları korumak ile ilgilidir.

Gizli bilgilerin korunması

“Anadolu Efes başkalarının gizli bilgilerine de saygı gösterir. Tüm çalışanlar bu tür gizli bilgilerin mahremiyetini korumalı, bu bilgileri sadece ait oldukları maksatlar için kullanmalı ve bunları ancak ilgili yetki sahibi kişilerle paylaşmalıdır.” Anadolu Efes

“Çalışanlar ile ilgili özel bilgileri, hukuki zorunluluk haricinde, çalışanın izni ve bilgisi olmadan üçüncü şahıslarla paylaşmamak” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“Müşterilerimizin, tedarikçilerimizin ve diğer şirket çalışanlarımızın şahsi ve/veya mali bilgilerini iş amacı dışında yetkisiz üçüncü kişilerle paylaşmayız. Bu sorumluluk bilincini, işten ayrılan eski çalışanlarla şirketten ayrıldıktan sonraki dönem için de sürdürürüz.” Enerjisa

“Sizler ayrıca gizli tutulan çalışan bilgilerine, sadece meşru iş amaçları doğrultusunda, uygun yetkilerle erişerek ve sadece bilmesi gereken kişilerle paylaşarak bilgi mahremiyetine saygı göstermek zorundasınız.” Enka

“Kişisel verilerin gizliliği” Sun Expres

“Çalışanlara ait özlük bilgilerinin gizliliği esas olup bu bilgiler açıklanamaz...” İBB

“İnsanların özel hayatına ve kişisel bilgilere saygı gösterir” İstanbul Altın Rafineri

“Çalışanlarına ait özel bilgilere ve çalışanların özel yaşantısına müdahale etmez, çalışanlar hakkındaki her türlü bilgiyi saklı tutar. “ Migros

“...tüm İlgili Tarafların, kendi onayları olmaksızın, bilgilerini kopyalamaz, kaydetmez, fikri mülkiyetlerini kullanmaz ve izlemez.” Pegasus

“Çalışanlar işlerini yaparken eriştikleri tüm gizli bilgi-belgeleri korurlar. Eriştikleri gizli bilgiyi sadece şirket için yaptıkları işin faydasına yönelik olarak, yasal ve etik kurallar çerçevesinde kullanırlar.” Şok Marketler Tic. A.Ş.

“Gizli ve/veya ticari sır niteliğindeki bilgilerin gizliliğine önem verin, sadakat ve sır saklama ilkelerine bağlı kalın.” Türk Telekom

“Zorlu Enerji tarafından hazırlanan ve ulaşıma ya da öğrenilme olasılığı bulunan bilgi ve dokümanlar, ticari sırlar, kamuya açıklanmamış mali ve diğer bilgiler, çalışanların özlük haklarına ait bilgiler ve üçüncü şahıslarla yapılmış anlaşmalardaki gizli bilgiler, gizlilik ve ticari sırların korunması çerçevesinde değerlendirilir.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

Müşteri odaklılık

“Kaliteli ürün ve hizmetler sağlamak ve istikrarlı politikalar izlemek, Müşteriler ile ilişkilerde uzun vadeli bir güven ortamı oluşturmak, Müşterilere yanıltıcı ve eksik bilgi vermemek” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“...hizmetten yararlananlara kötü davranamaz, işi savaştırmaz, çifte standart uygulayamaz ve taraf tutamazlar.” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

“Rönesans tüm müşterilerine karşı dürüst ve adil davranır ve onlara karşı taahhütlerini zamanında ve söz verdiği koşullarda yerine getirmek için gerekli çabayı gösterir.” Rönesans inşaat

“Müşterilerin ihtiyaç, talep ve şikâyetlerine en kısa zamanda ve en doğru şekilde cevap vermeli, verilen hizmetlerin kesintisiz bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli tedbirleri almalı, Şirketimiz lehine bile olsa müşteriye eksik ya da yanlış bilgi vermemeli ve müşterilere karşı dürüst ve adil davranarak taahhütleri zamanında ve söz verdiğimiz koşullarda yerine getirmeliyiz.” Türk Telekom

“Zorlu Enerji müşteriler ve tedarikçiler ile olan ilişkilerinde dürüst ve adil davranır.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

İş sağlığı ve güvenliği için gerekli tedbirleri almak

“Anadolu Efes bütün çalışanlarına, yüklenicilerine ve ziyaretçilerine emniyetli, sağlıklı ve vukuatsız bir işyeri sağlamak için etkin bir sağlık ve güvenlik yönetim sistemi kurmaya ve sürdürmeye kararlıdır” Anadolu Efes

“Çalışanlara temiz, sağlıklı ve gerekli iş güvenliği tedbirlerinin de alındığı her açıdan güvenli çalışma koşulları sağlamak” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“İş sağlığı ve güvenliğini korumaya yönelik düzenlemelere uyma ve gerekli tedbirlerin alınması temel ilkelerimizdir.” Aselsan

“Çalışanlarına kendilerini mesleki yönden eğitime ve geliştirme imkânı verebilecek, inisiyatif almalarını sağlayacak rahat ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlamak..” Bim

“Güvenli ve mutlu bir iş ortamı için İSG eğitimlerine gerekli katılımı gösterir ve konuya ilişkin bütün önlemleri almaya dikkat ederiz... İşimiz büyük dikkat ve özen gerektirdiğinden, mesai saatlerimiz içerisinde alkol vb. uyuşturucu maddeleri asla kullanmayız.” Enerjisa

“Politikamız, güvenli ve sağlıklı iş yerleri sağlamak, geçerli iş güvenliği ve sağlığı yasa ve mevzuatının eksiksiz şekilde uygulanmasının yanı sıra ENKA iç gereksinimlerine de uymaktır.” Enka

“Tüm çalışanların iş güvenliğini sağlamak için ilgili mevzuat ve yasalara uygun olarak sorumluluklarını yerine getirir ve personeline sağlıklı bir çalışma ortamı sağlayarak faaliyetlerini yürütür” İstanbul Altın Rafineri

“Yasalar ve şartların gerektirdiği seviyede sağlıklı ve güvenli çalışma şartlarını oluşturur ve imkanlar nispetinde geliştirmeye çalışır.” Migros

“İşyeri güvenliğini ve çalışan sağlığını korumak için gerekli önlemleri alır” Pegasus

“İlgili yasa ve düzenlemelerle uyumlu, adil, çalışana saygılı, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının oluşturulması ile çalışanların başarısının, gelişiminin ve bağlılığının artırılması hedeflenmektedir.” Rönesans İnşaat

“Tüm çalışma alanlarında ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetimi standardına uygun çalışılır. Güvenli ve sağlıklı bir iş ortamı oluşturmak amacı ile “Risk Yönetimi” prensipleri uygulanır.” Şok Marketler Tic. A. Ş.

“Şirketimiz; çalışanlarımız için daha sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı oluşturmayı öncelikli hedef olarak benimsemiştir.” Türk Telekom

“Turkcell, çalışanlarına sağlıklı, güvenli ve verimli bir çalışma ortamı sunmayı amaçlamaktadır” Turkcell

“Sağlık ve Emniyet konusunda üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirirler.” Tusaş

“Çalışanlarının güvenli, sağlıklı ve iş koşullarına uygun ortamlarda görev yapmalarını sağlar.” Vestel

“çalışanlarının iş sağlığı ve iş güvenliğini tam anlamıyla sağlayan ortamlarda görev yapmalarını sağlar.” Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.

2.3. Adalet Kuramı

Ahlaki davranış, bireylere eşit davranılması ve eşitlik, dürüstlük, tarafsızlık ilkeleriyle ilişkilidir.

Çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım

“Çalışanların özlük haklarının tam ve doğru biçimde kullanılmasını sağlarız. Çalışanlara dürüst ve adil yaklaşır, ayrımcı olmayan, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı taahhüt ederiz.” Ahlatçı Kuyumculuk

“Anadolu Efes uluslararası ölçekte kabul gören insan haklarına, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) bunlara ilişkin standartlarına, ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine itibar eder. .. Çeşitliliğe değer verir ve teşvik eder” Anadolu Efes

“İşe alma ve istihdamda tek ölçü olarak işe uygunluk vasfını aramak, ayrımcılık yapmadan fırsat eşitliği sağlamak... Çalışanların eğitilmesi, yönlendirilmesi ve geliştirilmesi için imkan ve fırsat eşitliği sağlamak” Arçelik-Aygaz-Koç Topluluğu- Tofaş

“...işe alma ve çalışma süreçlerinde; ırk, etnik veya ulusal köken, cinsiyet veya cinsel kimlik, cinsel yönelim, yaş, din, engellilik ve yasal olarak korunan herhangi bir statüde ayırım gözetmeden çalışanlarına eşit haklar sağlar.” Aselsan

“...dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayırım yapamazlar, insan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede ve fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalarda bulunamazlar.” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

“Çalışanlar arasında cinsiyet, din, dil, etnik köken ve politik nedenlerle ayrımcılık yapılmasına izin vermeyiz.” Enerjisa

“...insan haklarına saygı duyma sorumluluğunun bilincindedir... Farklılık ve dâhil olma takım çalışmasının temelinde bulunmaktadır... İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde belirtilen insan haklarına saygı göstermekte” Enka

“Kurum içinde çalışanlar arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, inanç, din, mezhep, yaş, fiziksel engel ve benzeri nedenler ile ayrımcılık yapılması kabul edilemez.” Erdemir

“... belediye personeli...dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet vb. sebeplerle ayırım yapmaz” İBB

“Her türlü ayrımcılığı reddederek personel seçimi ve değerlendirmesi için sadece personel niteliklerini ve iş performansını kıstas olarak alır” İstanbul Altın Rafineri

“İşe alma, terfi ve tayinlerde ölçü olarak göreve uygunluk vasıflarını dikkate alır, çalışanlar arasında fırsat eşitliği yaratır.” Migros

“tüm Aile Bireylerine ırk, dil, renk, inanç, siyasi düşünce ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit davranır” Pegasus

“Rönesans işlerinin yürütülmesinde çalışanlar, bireylerin haklarına ve kültürel farklılıklarına saygı göstermelidir. İnsan kaynakları ve iş süreçlerinde; ırk, renk, etnik köken, milliyet, din, yaş, cinsiyet, fiziksel engel ve benzeri nedenler ayrımı yapılmaz. Eşit koşullardaki kişilere eşit fırsat sağlanır.” Rönesans İnşaat

“İnsan haklarına, insanların bireysel farklılıklarına ve kişisel özelliklerine saygı duyulur. Çalışanlara ve iş başvurusunda bulunan adaylara, eşit fırsat tanınır.” Şok Marketler Ticaret A.Ş.

“Ortaklığımızda hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmaz.” THY

“Din, dil, ırk, cinsiyet, sağlık durumu, medeni durum, siyasi görüş gibi nedenlerle çalışanlar, müşteriler, tedarikçiler, hissedarlar ve diğer paydaşlar arasında herhangi bir ayırım yapılmaz.” Şişecam Topluluğu

“Çalışanlarına eğitim, kariyer, işe alım ve terfi gibi konularda adil davranır, eşit olanaklar sunar.” Vestel

“Şirket, çalışanlarına eğitim, kariyer, işe alım ve terfi gibi konularda adil davranır. Irk, dil, din ve cinsiyet ayrımcılığı yapmaksızın tüm çalışanlarına eşit olanaklar sunar.” Zorlu Enerji Elektrik A.Ş.

Doğruluk/dürüstlük

“Hepimiz her konuda doğruluk ve dürüstlük ile hareket etmeli ve yaptıklarımızın hesabını verebilmeliyiz.” Anadolu Efes

“Şirketimizin süregelen güven ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde yönetilmesini sağlamak...” Arçelik- Koç Topluluğu- Tofaş

“ Dürüstlük ve doğruluk değerlerinin işe yansıtılması” Aselsan

“Üstün iş ahlakı ve dürüst çalışma ilkelerine uymak düsturumuzdur” Aygaz

“...görevlerin yerine getirilmesinde adalet, dürüstlük, saydamlık ve tarafsızlık ilkelerine zarar veren ve toplumda güvensizlik yaratan durumları ortadan kaldırmak suretiyle kamu yönetimine halkın güvenini artırmak..” Devlet Hava Meydanları İşletmesi-EÜAŞ-Türkiye Elektrik İletim A.Ş.

“...en üst düzeyde doğruluk, dürüstlük, eşitlik ve bağımsızlık ilkelerine dayandırırız.” Enerjisa

“Müşterilerimize, hissedarlarımıza, çalışanlarımıza, tedarikçilerimize, idari ve denetim yetkililerine, rakiplerimize ve topluma karşı davranışımız dürüstlük ilkesinden şaşmaz... Borsada işlem gören bir şirket olarak ENKA’nın finansal raporları Uluslararası Finansal Bildirim Standartlarına uygun ve her zaman doğru, tam, âdil, zamanında ve anlaşılır olmalıdır.” Enka

“Tüm iş süreçlerimizde ve ilişkilerimizde doğruluk ve dürüstlük öncelikli değerlerimizdir” Erdemir

“Belediye personeli tüm eylem ve işlemlerinde yasalılık, adaleti, eşitlik ve dürüstlük ilkelerini prensip edinir.” İBB

“Petkim’de tüm çalışanlar paydaşlarıyla olan iş ilişkilerinin tamamında doğruluk ve dürüstlüğü vazgeçilmez bir değer olarak benimser.” Petkim

“Rönesans faaliyetlerine güven duygusunu zedeleyen, şüphe yaratan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlarda bulunmaktan kaçınır.” Rönesans İnşaat

“Şok Marketler Tic. A.Ş.’de tüm kayıtların mevzuata uygun şekilde tutulması esastır. Ticari ve mali işlemlere ait belgeler gerçek durumu yansıtmak zorundadır.” Şok Marketler Tic. A.Ş
“Dürüst, adil ve güvenilir olmalı, ahlaki değerlere özen göstermeliyiz.” THY
“...tüm faaliyetlerini dürüstlük ilkesine bağlı olarak yürütür” Şişecam Topluluğu
“Hesap verebilirlik çerçevesinde hazırladığınız tüm kayıt, rapor ve belgelerde şeffaf, dürüst ve anlaşılır olun (Muhasebe kayıtları, sözleşmeler, harcama/kalite/inceleme raporları vb.)” Türk Telekom
“İş yerimizde de her türlü tutum ve davranışımızda dürüst ve tutarlı olmaya özen göstermeliyiz. Yürütülen faaliyetlerle ilgili bilgi, belge ve kayıtlar ile hesapları düzenli, tam ve doğru olarak tutar, muhafaza ederler” Tusaş

Tablo 3’te en sık tekrarlanan kodların Teleolojik ve Deontolojik Kuramlar bağlamında betimsel analiz incelemesine yönelik elde edilen bulgular sunulmuştur. İşletmelerin etik karar vermedeki tutumlarını salt teleolojik kurama ya da salt deontolojik kurama tabi tutmak her durum ve şartta mümkün olmayabilir. Nitekim, yapılan analizler sonucunda, dökümanlarda yer alan bazı ifadelerin hem Teleolojik hem Deontolojik Kuram’la ilişkisini eş zamanlı olarak kurmak mümkündür.

Bu doğrultuda “gizli bilgilerin korunması” bireyin ya da kurumun uzun dönemli menfaatlerini koruma düşüncesiyle bağdaştırıldığında Teleolojik Kuram’ın Egoizm Düşüncesi içinde değerlendirilebileceği gibi, yaşam ve güvenlik, insan hakları konusuyla bağdaştırıldığında ise Deontolojik Kuram’ın Kant Ahlakı Düşüncesi içinde değerlendirilebilir. Benzer şekilde “kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak”, en fazla sayıda birey için en büyük faydayı sağlaması ve toplumsal mutluluğun hedeflenmesi düşüncesi ile bağdaştırıldığında Teleolojik Kuram’ın Faydacılık Düşüncesi kapsamında ele alınabilir. “Kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak”, her koşulda ve durumda ortaya konulması gereken bir davranış olarak değerlendirildiğinde ise Deontolojik Kuram’ın Kant Ahlakı Düşüncesi içinde değerlendirmek mümkündür.

Sonuç olarak en sık tekrarlanan etik kodların Teleolojik ve Deontolojik Kuramlar bağlamında ayrıştırılmasının, araştırmacı tarafından, Tablo 4’te sunulduğu şekilde yapılması uygun görülmüştür.

Tablo 4. En Sık Tekrarlanan Kodların Teleolojik ve Deontolojik Kuramlar Çerçevesinde Sınıflandırılması

Kodlar	Teleolojik Kuram		Deontolojik Kuram		
	Egoizm Kuramı	Faydacılık Kuramı	Kant Ahlakı	Haklar Kuramı	Adalet Kuramı
Gizli bilgilerin korunması	√			√	
Yasalara uygunluk			√		
Çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım					√
Kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak		√	√		
Hediye almamak/vermemek			√		
İş sağlığı ve güvenliği için gerekli tedbirleri almak				√	
Doğruluk/dürüstlük					√
Kurum varlıklarını korumak ve verimli kullanmak		√	√		
Müşteri odaklılık			√	√	
Toplumu ve çevreyi korumak		√	√		

SONUÇ ve TARTIŞMA

İşletmelerin etik ilkeleri, kodları, çalışmalarını kapsamında ön plana çıkan değerleri belirlemek ve bunları Teleolojik ve Deontolojik Kuram çerçevesinde tartışmak amacıyla yürütülen bu çalışmada, 2019-2020 yılı Fortune 500 listesine yer alan Türkiye'nin en büyük 50 işletmesi araştırma evreni olarak belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, 50 işletme arasından 33 işletmenin, "İş Etiği Kuralları", "Etik Davranış Kuralları ve Uygulama Prensipleri", "Etik Davranış İlkeleri", vb. gibi farklı isimlerle etik uygulamalara ilişkin dokümanlarına ulaşılmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden, içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde Maxqda programı kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından oluşturulan kodlar ve temalar Maxqda programına tanımlanmış ve programa gömülmüş dokümanlar içinde ilgili kodlar tek tek taranmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, işletmelerin etik dokümanlarına ilişkin 12 tema tespit edilmiştir. Bu temalar; “personelerle ilişkin kurallar ve insan hakları”, “müşterilere ilişkin kurallar”, “pazara/rakiplere ilişkin kurallar”, “hissedarlara ilişkin kurallar”, “tedarikçilere/iş ortaklarına ilişkin kurallar”, “topluma ve çevreye ilişkin kurallar”, “yasalara uyum ve sorumluluklar”, “politik faaliyetler”, “kuruma karşı sorumluluklar”, “bilgi yönetiminde dürüstlük”, “iş sağlığı ve güvenliği”, “sosyal medya kullanımı” şeklinde adlandırılmıştır.

Etik prensip ve uygulamalar kapsamında hazırlanan bu dokümanların genel olarak, işletmelerin tüm paydaş gruplarını, uygulamalarını, yasaları, toplumu, çevreyi, bilgi ve sosyal medya kullanımı, vb. içeren oldukça kapsamlı çalışmalar olduğu dikkat çekmiştir. İlgili dokümanlarda, çalışan hakları, sorumlulukları, ödevleri, çalışma koşulları gibi başlıklara ayrıca önem verildiği görülmüştür.

En sık tekrarlanan kodların ise sırasıyla; “gizli bilgilerin korunması”, “yasalara uygunluk”, “çalışanlara fırsat eşitliğinin sunulması ve adil yaklaşım”, “kurum çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmak”, “hediye almamak/vermemek”, “iş sağlığı ve güvenliği için gerekli tedbirleri almak”, “doğruluk/dürüstlük”, “kurum varlıklarını korumak ve verimli kullanmak”, “müşteri odaklılık”, “toplumu ve çevreyi korumak” şeklinde devam etmektedir.

“Gizli bilgilerin korunması” ve “yasalara uygunluk” insan/kurum hakları gereği bağlayıcılık taşıırken, şahıs ya da kurumların zarar görmesini önlemek kapsamında da önemlidir. Hem yasal bağlayıcılık niteliği gereği, hem de cezai ve toplumsal yaptırımlardan kaçınmak adına bu iki konunun incelenen dokümanlar arasında en sık tekrarlanan kodlar olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çalışanlar için fırsat eşitliği, kurum çıkarlarının üstünlüğü, hediyeler, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uygulamalar, kurum varlıkları, müşteriler, toplum ve çevre işletmelerin etik konular kapsamında en sık değindikleri başlıklar olmaktadır.

Etik kuramlar, “iş ahlakı işletmenin çıkarları için mi, yoksa toplumun çıkarları için mi gereklidir?”, “işletmenin, çıkarlarına uygun olduğu için iş ahlakına uyması ahlaklı bir davranış mıdır?” problemleri üzerine düşünceler üretmektir (Arslan, 2016). Nitekim araştırmamızın, ortaya koymak istediği bulgulardan biri de bu düşüncelerle ilişkilidir. Buna göre, işletmelerin etik ile ilgili çalışmaları sonuç-fayda-haz gibi konuları önceliklendiren teleolojik kurama mı daha yakındır?; ya da ödev-sorumluluk-hak gibi konuları önceliklendiren deontolojik kuramı mı daha yakındır? Teleolojik kuramın (özellikle faydacılık teorisi), bu sorunsala yaklaşımı, etik ve ahlaki davranışa uymanın, işletme ve toplum için faydalı olacağından dolayı gerekli olduğu şeklinde olacaktır. Deontolojik kuram (özellikle Kant Ahlakı) ise, insanların sahip olduğu haklar, topluma ve çevre zarar vermemek ile ilgili görevler, müşteriler, hissedarlar, tedarikçiler, devlet vb. gibi paydaşlara karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülükler ve yasalar gereği işletmelerin ahlaki ve etik kurallara uygun davranmak yükümlülüğünde olduklarını savunacaktır (Arslan, 2016). Bu sorunsala yanıt bulmak için yapılan betimsel analiz bulgularından (Tablo

3) yola çıkıldığında, işletmelerin etik ile ilgili çalışmalarının Teleolojik ve Deontolojik Kuram'lar bağlamında incelenebildiği görülmektedir.

Nitekim bu yargıyı destekler nitelikteki bulgu, Usta (2011) tarafından ortaya konulmaktadır. Usta'ya (2011) göre, etik yazınında hakim olan kodlar, normlar, ilkeler hem teleolojik hem de deontolojik kuramın bir sentezi olarak görülebilir. Bir kamu çalışanının emirlere ve kurallara uyması, iyi niyet, ödev, sorumluluk gibi temel ahlaki ilkelere dayandırılabilirdiğinden Deontolojik olarak etik kabul edilebilirken; bu çalışanın düşünceleri ile en iyi sonuçlara ulaşmayı amaçlaması da, Teleolojik olarak etik kabul edilebilir.

Araştırmada, en sık kullanılan etik kodların Teleolojik ve Deontolojik Kuram'lar çerçevesinde sınıflandırılması yapılmıştır. Bu sınıflandırmanın yapılmasında, araştırmacının araştırma sırasında elde ettiği kanaatlere ilave olarak, ilgili yazın incelemesi sonucu elde edilen bulgulardan da yararlanılmıştır. Arslan'a göre (2016), Deontolojik Kuram kapsamında iş etiğine örnek oluşturabilecek uygulamalar şunlar olabilir: "Paydaşları (müşteri, toplum, hissedarlar, çalışanlar,vb) aldatmamak, onlara saygılı olmak", "çalışanları taciz etmemek", "doğru, dürüst ve adil davranmak", "ekolojik çevreyi korumak", "adam kayırma, rüşvet ve yolsuzluktan uzak durmak", "üretim ve ticaret faaliyetleri sırasında verimlilik ve ahlakilik ilkesini çiğnememek". Hellriegel ve Slocum (1992) ile Arıkan' göre (1995), çalışma koşullarının güvenli olması, müşterilerin ürün hakkında doğru bilgilendirilmesi, çalışanların özel yaşamlarına saygı gösterilmesi Haklar Kuramı için uygun örnekleri oluşturmaktadır. Trevino ve Nelson (2007) ise Teleolojik ve Deontolojik Kuram için uygun olabilecek örneği bir denetleyici üzerinden ifade etmeyi uygun bulmuşlardır. Buna göre, bir denetleyici, kurumunu iflas etme aşamasına getirme riskini taşısa dahi, kurumunun gerçek finansal problemlerini ortaya koyuyorsa Deontolojik Kuram'a uygun hareket ediyor demektir. Ancak bir denetleyici, faydacı düşüncüyü benimseyerek, toplam faydayı ortaya koyabilmek için önce fayda ve zararı hesaplama yolunu tercih ediyorsa, Teleolojik Kuram'a uygun hareket etmektedir.

Sonuç olarak, araştırmada işletmelerin etik ilkeleri, kodları, çalışmalarının hem Teleolojik Kuram'a hem de Deontolojik Kuram'a, zaman zaman da her iki kurama eş zamanlı olarak uygun olabileceği görülmüştür. Zaman kısıtlılığı nedeniyle sadece en sık tekrar eden on kod kapsamında yapılan detaylı betimsel analiz sonucunda etik ilkeler, kodlar ya da çalışmaların genelinin, Deontolojik Kuram çerçevesinde ifade etmeye daha uygun olduğu yargısına ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile işletmelerin etik çalışmalarını bunların sonuçları ya da faydaları üzerine odaklanarak yürütmekten ziyade, bu çalışmaları sahip oldukları ödevler, sorumluluklar, haklar düşüncesiyle yaptıkları ve süreç kısmına daha fazla önem verdikleri kanısına varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1982). Ahlak öğretileri. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arıkan, S. (1995). İşletmelerde sosyal sorumluluk ve iş ahlakı. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13, 171-180.
- Arslan, M. (2016). İş ahlakı ve önemi. Ömer Torlak ve Figen Dalyan, (Eds.). İşletmelerde Sosyal Sorumluluk ve Etik içinde (ss. 29-56). 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar.
- Arslan, M. ve Berkman, Ü. (2009). Dünyada ve Türkiye’de iş etiği ve etik yönetimi. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Ashby, W. (1950). Teleology and deontology in ethics. The Journal of Philosophy, 47(26), 765-773.
- Bal, İ. ve Beren, F. (2003). Polis etiği. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bayrak, S. (2001). İş ahlakı ve sosyal sorumluluk. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Bentham, J. (1998). Legislator of the World: Writings on Codification, Law and Education. Philip Schofield ve Jonathan Harris (Eds.), Oxford: Clarendon.
- Brickley, J. A., Smith, C. W., Zimmerman, J. L. (2002). Business ethics and organizational architecture. Journal of Banking & Finance, 26, 1821-835.
- Cevizci, A. (2013). Uygulamalı Etik. İstanbul: Say Yayınları.
- Chandler, R. C. (1994). Deontological dimensions of administrative ethics. Handbook of Administrative Ethics. New York: Marcel Dekker.
- Copleston, F. (2000). Felsefe tarihi-yararcılık ve pragmatiz, (Çev. D. Canefe). İstanbul: İdea Yayınları.
- Curi, K. (1996). Environmental exploitation and environmental ethics. Proceedings of the First International Symposium on Environmental Ethics. İstanbul: Boğaziçi University.
- Cohen, J. R., Pant, L.W. ve Sharp. D.J. (1998). The effect of gender and academic discipline diversity on the ethical evaluations, ethical intentions and ethical orientation of potential public accounting recruits. American Accounting Horizons, 12(3), 250 – 270.
- Daft, R. L. (1997). Management (4.th Ed.).Texas: The Dryden Pres.
- DeGeorge, R. T. (1999). Business ethics (5th Ed.). New Jersey: Printice Hall.
- Josephson, M. (2001). Teaching ethical decision making and principled reasoning. W. Michael Hoffman, Robert E. Frederick, Mark S. Schwartz (Eds). Business Ethics: Readings and Cases in Corporate Morality (4th Ed.), New York: McGrawHill.

- Ferrell, O.C., Gresham, L. G. (1985). A contingency framework for understanding ethical decision making in marketing. *Journal of Marketing*, 49(3), 87-96.
- Fulmer, M. R. (1974). *New management*. New York: McMillan Publishing Company.
- Haşlak, İ. (2006). Etik kongresinin ardından akademik incelemeler. *Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 185-192.
- Hellriegel, D., Slocum, J.W. (1992). *Organizational behavior*. St Paul: West Publications.
- Hosmer, L. R. T. (1996). *The ethics of management* (3rd Ed.), Chicago: Irwin.
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (1998). *Türk sermaye piyasasında etik değerler ve iş adabına ilişkin çalışma kuralları*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Kant, I. (2007). *Ethica etik üzerine dersler* (2. Baskı). (Çev. O. Özgül) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Kılavuz, R. (2003). *Kamu yönetiminde etik ve bir sorun alanı olarak yozlaşma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Küçükalp, K. ve Cevizci, A. (2014). *Batı düşüncesi felsefi temeller* (3. Baskı). İstanbul: İsam Yayınları.
- Laczniak, G. R., Murphy, P. E. (1993), *Ethical marketing decisions: the higher road*. Boston: Allyn and Bacon.
- Macit, H. M. (2009). Teleolojik etik anlayışın deontolojik eleştirisi. *Kaygı*, 13:83-91.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü) . Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Menekşe, R. (2008). Ankara’da faaliyet gösteren A grubu seyahat acentalarında çalışmakta olan personelin tüketiciye karşı etik davranışlarını algılama düzeyleri üzerine ampirik bir araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 83-117.
- Messerly, J.G. (1995). *An introduction to ethical theories*, University Press of America.
- Nil, A. L., Shultz, C. J. (1997). Marketing ethics across cultures: decisionmaking guidelines and the emergence of dialogic idealism. *Journal of Macromarketing*, 4-19.
- Özgener, Ş. (2004). *İş ahlakının temelleri: yönetsel bir yaklaşım*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Pettit, P. (1994) *Consequentialism*, (Ed. P. Singer), *A Companion on Ethics*. London: Blackwell.

- Pieper, A. (1999). Etiğe giriş. (1. Baskı). (Çev. V. Atayman, G. Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Pops, G. M. (1994). A teleological approach to administrative ethics. handbook of administrative ethics. New York: Marcel Dekker.
- Pybus, E. M. (1983). False dichotomies: right and good. *Philosophy*, 58(223), 19-27.
- Schlegelmilch, B. B. (1998). *Marketing ethics: an international perspective*. London: International Thomson Business Press.
- Shea, G. F. (1988). *Practical ethics*. New York: AMA Membership Publication Division.
- Tepe, H. (2011). *Etik ve metaetik* (2. Baskı.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Trevino, L. ve Nelson, K. A. (2007). *Managing Business ethics: straight talk about how to do it right* (4th Ed.) Wiley & Sons,
- Türk İş İnsanları ve Sanayicileri Derneği (2005). *Devlette etikten etik devlete: kamu yönetiminde etik*. Cilt I, II, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Ural, T., Yükselen, C. (2003). *İşletme ve pazarlama etiği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Usta, A. (2011). Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlak. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 39-49.
- Yaran, C. S. (2010). *Ahlak ve etik*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Yüksel, Ö. Tunç, A. (2010). *Pazarlama: ilkeler, yönetim ve örnek olaylar*. (8. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.